

Obliczenia naukowe

Lista 5

Mateusz Kościelniak 244973

Styczeń 2020

1 Opis problemu

Rozwiązanie układu równań liniowych:

$$Ax = b, \quad (1)$$

dla danej macierzy $A \in \mathbb{R}^{n \times n}$ i wektora prawych stron $b \in \mathbb{R}^n$, gdzie $n \geq 4$.

Macierz A jest rzadką macierzą blokową o następującej strukturze:

$$A = \begin{pmatrix} A_1 & C_1 & Z & Z & Z & \cdots & Z \\ B_2 & A_2 & C_2 & Z & Z & \cdots & Z \\ Z & B_3 & A_3 & C_3 & Z & \cdots & Z \\ \vdots & \ddots & \ddots & \ddots & \ddots & \ddots & \vdots \\ Z & \cdots & Z & B_{v-2} & A_{v-2} & C_{v-2} & Z \\ Z & \cdots & Z & Z & B_{v-1} & A_{v-1} & C_{v-1} \\ Z & \cdots & Z & Z & Z & B_v & A_v \end{pmatrix}, \quad (2)$$

$v = \frac{n}{\ell}$, zakładając że n jest podzielne przez ℓ , gdzie $\ell \geq 2$ jest rozmiarem wszystkich kwadratowych macierzy wewnętrznych (bloków) A_i , B_i , C_i , Z .

Macierze te są następującej postaci:

- $A_i \in \mathbb{R}^{\ell \times \ell}$, $i = 1, \dots, v$ – macierz gęsta,
- $B_i \in \mathbb{R}^{\ell \times \ell}$, $i = 2, \dots, v$ – macierz w której dwie ostatnie kolumny są niezerowe:

$$B_i = \begin{pmatrix} 0 & \cdots & 0 & b_{1\ell-1}^i & b_{1\ell}^i \\ 0 & \cdots & 0 & b_{2\ell-1}^i & b_{2\ell}^i \\ \vdots & & \vdots & \vdots & \vdots \\ 0 & \cdots & 0 & b_{\ell\ell-1}^i & b_{\ell\ell}^i \end{pmatrix}, \quad (3)$$

- $C_i \in \mathbb{R}^{\ell \times \ell}$, $i = 1, \dots, v-1$ – macierz diagonalna:

$$C_i = \begin{pmatrix} c_1^i & 0 & 0 & \cdots & 0 \\ 0 & c_2^i & 0 & \cdots & 0 \\ \vdots & \ddots & \ddots & \ddots & \vdots \\ 0 & \cdots & 0 & c_{\ell-1}^i & 0 \\ 0 & \cdots & 0 & 0 & c_\ell^i \end{pmatrix}, \quad (4)$$

- $Z \in \mathbb{R}^{\ell \times \ell}$ – macierz zerowa.

W celu rozwiązania układu równań liniowych $Ax = b$ (1) należało zastosować dwie metody:

- metodę eliminacji Gaussa w dwóch wersjach, pierwszej bez wyboru elementu głównego oraz drugiej z częściowym wyborem elementu głównego,
- obliczyć rozkład LU macierzy A w wersji bez wyboru elementu głównego oraz z częściowym wyborem elementu głównego, a następnie rozwiązać układ $LUx = b$.

2 Sposób przechowywania macierzy

Macierz A posiada tylko $(\ell + 3)n - 3\ell$ elementów nie będących zerami:

- $v \cdot \ell^2$ w blokach A_i ,
- $(v - 1) \cdot 2\ell$ w blokach B_i ,
- $(v - 1) \cdot \ell$ w blokach C_i .

Przechowywanie macierzy A w standardowy sposób (np. zwykła tablica dwuwymiarowa) było by dość nieefektywne ponieważ jest to macierz rzadka. Aby temu zapobiec użyta została specjalna struktura do przechowywania macierzy rzadkich `SparseMatrixCSC` z języka Julia, w której przechowywane są tylko niezerowe wartości macierzy, wraz z rzędem i kolumną w której leżą.

3 Opis algorytmów

3.1 Metoda eliminacji Gaussa

3.1.1 Opis

W metodzie eliminacji Gaussa dążymy do stopniowej eliminacji niewiadomych tak aby zastąpić układ równań $Ax = b$ równoważnym mu układem z macierzą trójkątną górną. Końcowy układ równań daje się rozwiązać wprost “od dołu”.

Pierwszym krokiem algorytmu eliminacji jest wyzerowanie współczynnika stojącego przy x_1 w $n - 1$ równaniach leżących poniżej równania pierwszego poprzez odejmowanie odpowiedniej krotności pierwszego równania od i -tego równania. Przekształcenie to jest zilustrowane poniżej.

$$\left(\begin{array}{cccc|c} a_{11} & a_{21} & \cdots & a_{n1} & b_1 \\ a_{12} & a_{22} & \cdots & a_{n2} & b_2 \\ \vdots & \vdots & & \vdots & \\ a_{1n} & a_{2n} & \cdots & a_{nn} & b_n \end{array} \right) \rightarrow \left(\begin{array}{cccc|c} a_{11} & a_{21} & \cdots & a_{n1} & b_1 \\ 0 & y_{22} & \cdots & y_{n2} & z_2 \\ \vdots & \vdots & & \vdots & \\ 0 & y_{2n} & \cdots & y_{nn} & z_n \end{array} \right) \quad (5)$$

Takie postępowanie powtarzane jest dla kolejnych niewiadomych x_j , gdzie od i -tego równania odejmowana jest odpowiednia krotność j -tego równania dla $i = j + 1, \dots, n$. Na końcu dostajemy następującą macierz:

$$\left(\begin{array}{cccc|c} a_{11} & a_{21} & y_{31} & \cdots & a_{n1} & b_1 \\ 0 & y_{22} & y_{23} & \cdots & y_{n2} & z_2 \\ 0 & 0 & y_{33} & \cdots & y_{n3} & z_3 \\ \vdots & \vdots & & & \vdots & \\ 0 & 0 & 0 & \cdots & y_{nn} & z_n \end{array} \right) \quad (6)$$

Widzimy, że pod diagonalą występują tylko elementy o wartościach równych zero. W ostatnim kroku rozwiązujemy powstały układ z macierzą trójkątną górną algorytmem podstawiania wstecz, polegającym na obliczeniu:

$$x_i = \frac{b_i - \sum_{j=i+1}^n a_{ij}}{a_{ii}}$$

x_i – i -ta niewiadoma

b_i – wartość i -tej składowej wektora prawych stron

a_{ij} – składowa macierzy A

dla wierszy i od n do 1.

Aby wykonać tą procedurę trzeba przyjąć założenie, że każdy element macierzy leżący na jej diagonalu jest różny od zera. W przypadku kiedy macierz niespełnia takiego założenia konieczna jest modyfikacja algorytmu. Jeśli i -tym kroku napotkamy element równy zero wyszukujemy w i -tej kolumnie element (zwany elementem głównym) o największej co do modułu wartości po czym wiersz z tym elementem zamieniamy miejscem z i -tym wierszem. Taka zamiana zawsze jest możliwa, gdyż w przeciwnym przypadku macierz byłaby osobliwa.

Złożoność

Złożoność opisanej powyżej metody eliminacji Gaussa wynosi $O(n^3)$, natomiast algorytmu podstawiania wstecz $O(n^2)$, zatem całkowita złożoność algorytmu rozwiązującego układ równań to $O(n^3)$

3.1.2 Optymalizacje

Macierz którą zajmujemy się w tym zadaniu jest macierzą rzadką, ponadto ma specyficzną blokową postać, co w pewnym stopniu umożliwia zredukowanie wykonywanych operacji. Można również zauważyć, że wiele elementów macierzy A leżących pod diagonalą jest już zerami i nie ma potrzeby ponownego ich zerowania. Widzimy, że w macierzy A ostatnim niezerowym elementem w każdym wierszu poza ostatnim blokiem jest element leżący na diagonalu bloku C_i , ponadto element ten znajduje się zawsze w odległości ℓ od elementu na diagonalu macierzy A . Ta obserwacja pozwala wyprowadzić wzór na indeks kolumny z ostatnim niezerowym elementem w wierszu, wygląda on następująco:

$$k_{max}(r) = \min\{r + \ell, n\}. \quad (7)$$

k_{max} – kolumna z ostatnim niezerowym elementem

r – wiersz

Można również zauważyć, że dla pierwszych $\ell - 2$ kolumn elementy niezerowe będą się znajdowały jedynie w bloku A_1 , czyli w ℓ pierwszych rzędach, natomiast dla kolejnych kolumn w bloku, elementy niezerowe będą najniżej w bloku B_2 . Schemat ten powtarza się w kolejnych blokach co za tym idzie można wyprowadzić wzór na indeks ostatniego niezerowego elementu w danej kolumnie, wygląda on następująco:

$$r_{min}(k) = \min\left(n, \ell + \ell \cdot \left\lfloor \frac{k+1}{\ell} \right\rfloor\right) \quad (8)$$

r_{min} – wiersz z ostatnim niezerowym elementem

k – kolumna

Algorytm podstawiania wstecz również można poddać drobnym modyfikacjom wykorzystując fakt, że w wyniku eliminacji Gaussa poza elementami pod diagonalą bloków C_i w macierzy A nie powstały żadne nowe elementy niezerowe, dlatego wystarczy dla każdego wiersza sumować elementy tylko do pewnej kolumny określonej wyprowadzonym wcześniej wzorem (7).

Złożoność bez wyboru elementu głównego

Po modyfikacji złożoność metody eliminacji Gaussa, wynosi $O(n)$. Zewnętrzna pętla wykonuje $n - 1$ przebiegów, środkowa maksymalnie 2ℓ , natomiast wewnętrzna maksymalnie ℓ . Z kolei w algorytmie podstawiania wstecz zewnętrzna pętla wykonuje n przebiegów, natomiast wewnętrzna maksymalnie ℓ . Jest to znacząca poprawa względem standardowej metody eliminacji Gaussa.

Teraz rozpatrzmy wariant algorytmu z wyborem elementu głównego, tutaj normalny algorytm eliminacji Gaussa posługuje się zamianą wierszy, lecz w praktyce taka zamiana bywa kosztowna, szczególnie kiedy operacje wykonywane są na dużych macierzach, dlatego będziemy się tutaj posługiwać wektorem permutacji wierszy. W tym wektorze pamiętane jest na jakiej aktualnie pozycji w macierzy znajduje się dany wiersz, więc zamiast odwoływać się do konkretnego wiersza w macierzy A, odwołamy się do jego pozycji w wektorze permutacji. Z wyborem elementu głównego wiąże się również problem z zachowaniem dotychczas wyliczonych wartości c_{max} (równanie (7)), ponieważ wiersze odejmowane są w innej kolejności, może to doprowadzić do powstania nowych elementów niezerowych. Musimy więc oszacować c_{max} w inny sposób. Widzimy, że podczas eliminowania współczynników z $\ell - 2$ pierwszych kolumn najdalszy niezerowy element można stworzyć w kolumnie z indeksem 2ℓ , poprzez odejmowanie ℓ -tego wiersza, który w tej kolumnie posiada niezerowy element. Następnie eliminując współczynniki w kolejnych ℓ kolumnach najdalszy niezerowy element można stworzyć w kolumnie z indeksem 3ℓ , analogicznie poprzez odejmowanie 2ℓ -tego wiersza, który w tej kolumnie posiada niezerowy element. To rozumowanie pozwala nam uzyskać nowy wzór:

$$k'_{max}(k) = \min \left\{ 2\ell + \ell \cdot \left\lfloor \frac{k+1}{\ell} \right\rfloor, n \right\} \quad (9)$$

W algorytmie podstawiania wstecz zastosowane jest podobne ograniczenie, dodatkowo musimy pamiętać o uwzględnieniu permutacji wiersza.

Złożoność z wyborem elementu głównego

Ogólnie z powodu zastosowania szerszych ograniczeń k'_{max} złożoność jest tego algorytmu z częściowym wyborem elementu głównego jest nieco gorsza, lecz nie wpływa to na końcową złożoność asymptotyczną która nadal wynosi $O(n)$.

3.2 Metoda z rozkładem LU

3.2.1 Opis

Ideą rozkładu LU macierzy A jest przedstawienie jej za pomocą iloczynu

$$A = LU \quad (10)$$

gdzie,

L – macierz trójkątna dolna,

U – macierz trójkątna górna.

Rozkład LU możemy uzyskać za pomocą używanej wcześniej metody eliminacji Gaussa która przekształca macierz A do macierzy trójkątnej górnej, więc mamy już macierz U . Aby otrzymać macierz L musimy zapamiętać mnożniki użyte do eliminacji kolejnych współczynników macierzy A , mianowicie mnożnik użyty do wyzerowania elementu a_{ij} macierzy A będzie zapisany w i -tym wierszu i j -tej kolumnie macierzy L . Dodatkowo cały rozkład LU możemy zapisać w macierzy A oszczędzając w ten sposób pamięć. Dalsza część algorytmu rozwiązujemy dwa równania z wyznaczonymi wcześniej macierzami:

$$Lz = b \quad (11a)$$

$$Ux = z \quad (11b)$$

Złożoność

Złożoność obliczeniowa wyznaczenia rozkładu LU to $O(n^3)$, natomiast dalsza część polegająca na rozwiązaniu równań 11a i 11b to $O(n^2)$, zatem całkowita złożoność tej metody jest równa $O(n^3)$.

3.2.2 Optymalizacje

Początkowe etapy algorytmu, a mianowicie wyznaczanie rozkładu LU są podobne do metody eliminacji Gaussa, z tą różnicą, że zamiast zerowania elementów poniżej diagonalii podstawiane są mnożniki, stanowiące element macierzy L .

W następnym etapie rozwiązujemy dwa równania $Lz = b$ oraz $Ux = z$. Dla drugiego równania z kolei, stosujemy algorytm podstawiania wstecz który omawiany był przy opisie metody eliminacji Gaussa, natomiast dla pierwszego równania czyli $Lz = b$, należy zastosować algorytm podstawiania w przód, który jest podobny do algorytmu podstawiania wstecz, z tą różnicą,

że zaczynamy od pierwszego wiersza i sumowane są elementy z kolumn coraz dalszych. Ze względu na specyficzną postać macierzy nie musimy sumować od pierwszej kolumny, lecz możemy wyprowadzić wzór na najmniejszy indeks kolumny z elementem niezerowym, który wygląda następująco:

$$k_{min}(r) = \max \left\{ \ell \cdot \left\lfloor \frac{r-1}{\ell} \right\rfloor - 1, 1 \right\}. \quad (12)$$

W przypadku algorytmu z częściowym wyborem elementu głównego, sytuacja jest identyczna jak w metodzie eliminacji Gaussa z wyborem elementu głównego, również zamiast odwoływania się do konkretnego wiersza, następuje odwołanie do jego pozycji w wektorze permutacji.

Złożoność

Dla etapu wyznaczania rozkładu LU , złożoność jest taka sama, jak przy metodzie eliminacji Gaussa i wynosi $O(n)$. Wiemy również, że równanie $Ux = z$ obliczamy w zasadzie taki samym sposobem jak w metodzie eliminacji Gaussa co za tym idzie złożoność będzie wynosiła również $O(n)$ tak samo będzie w przypadku równania $Lz = b$, ponieważ algorytmy podstawiania w przód oraz wstecz są bardzo podobne, z różnicami nie wpływającymi na złożoność. Całkowita złożoność obliczeniowa dwóch przedstawionych powyżej algorytmów będzie wynosiła $O(n)$.

4 Wyniki

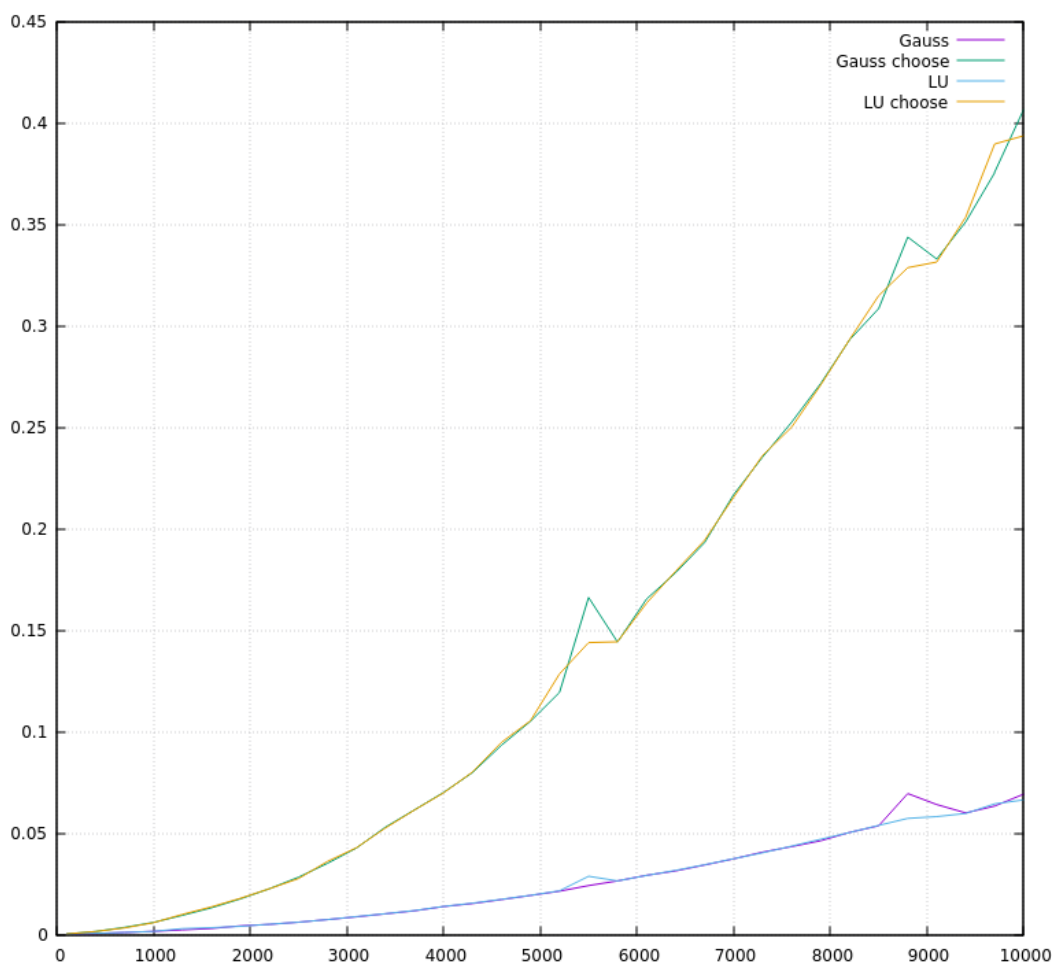
We wszystkich przedstawianych wynikach przyjęto rozmiar bloku $\ell = 4$.

n	bez wyboru		z wyborem	
	czas	pamięć	czas	pamięć
16	2.196825e-5 s	1.765625 KiB	3.572125e-5 s	1.96875 KiB
100	0.00011808125 s	11.625 KiB	0.00027630275 s	12.5 KiB
1000	0.00168473675 s	117.125 KiB	0.007516448 s	125.0625 KiB
5000	0.020702967 s	585.828125 KiB	0.1219524235 s	624.96875 KiB
10000	0.072240278 s	1171.765625 KiB	0.4197928775 s	1249.96875 KiB
20000	0.27308202675 s	2343.640625 KiB	1.5781400777499999 s	2499.96875 KiB
50000	17.543526932500003 s	5859.265625 KiB	21.55172780225 s	6249.96875 KiB

Tablica 1: Tabela średniego czasu wykonywania i średniej zużytej pamięci dla metody eliminacji Gaussa w wariacie bez wyboru elementu głównego i z jego częściowym wyborem.

n	bez wyboru		z wyborem	
	czas	pamięć	czas	pamięć
16	2.15985e-5 s	1.96875 KiB	3.871525e-5 s	2.18359375 KiB
100	0.000111983 s	12.5 KiB	0.000261098 s	13.38671875 KiB
1000	0.001587229 s	125.0625 KiB	0.005927278500000001 s	133.01171875 KiB
5000	0.02026969375 s	624.96875 KiB	0.107517222 s	664.12109375 KiB
10000	0.07104080625 s	1249.96875 KiB	0.408460537 s	1328.18359375 KiB
20000	0.261626478 s	2499.96875 KiB	1.56150060975 s	2656.30859375 KiB
50000	17.3710081715 s	6249.96875 KiB	22.403721522249995 s	6640.68359375 KiB

Tablica 2: Tabela średniego czasu wykonywania i średniej zużytej pamięci dla metody LU w wariancie bez wyboru elementu głównego i z jego częściowym wyborem.

Rysunek 1: Wykres czasów wykonywania algorytmów od wielkości macierzy.

n	bez wyboru	z wyborem
16	3.107895799689565e-14	3.433175098891678e-16
100	2.949121011348651e-15	2.6107951392584033e-16
1000	2.9256114662419202e-15	3.0136983042333716e-16
5000	1.96505177640419e-14	3.000171026473022e-16
20000	4.459026580959929e-14	2.98232852765259e-16
50000	4.503491569922606e-14	3.005195520712902e-16

Tablica 3: Zestawienie błędów względnych dla metody eliminacji Gaussa.

Widzimy, że błędy w metodzie z wyborem elementu głównego są prawie o rząd wielkości mniejsze, taka prawidłowość zachodzi również w metodach z rozkładem LU.

5 Wnioski

Przedstawione wyniki pokazują, że rzeczywiście złożoność obliczeniowa zaimplementowanych metod jest liniowa. Możemy zobaczyć, że wolniejsza i zużywająca większą ilość pamięci metoda z częściowym wyborem elementu głównego zarówno w metodzie eliminacji Gaussa jak i w rozkładzie LU jest ona jednak bardziej uniwersalna, pozwala nam rozwiązać układ w przypadku elementów zerowych na diagonalu. Po wykresie czasów widzimy, że metoda z rozkładem LU jest nie co gorsza od metody eliminacji Gaussa, jednak kiedy dla jednej macierzy pojawia się więcej różnych wektorów prawych stron ta metoda staje się bardzo opłacalna, ponieważ sam rozkład macierzy jest liczony tylko raz, a rozwiązanie układu z dwóch macierzy trójkątnych jest szybsze i łatwiejsze niż przeprowadzenie eliminacji Gaussa od początku. Eksperymenty pokazują również, że przeprowadzone optymalizacje pod kątem specyficznej macierzy przyniosły dobry skutek. Dzięki optymalizacjom, złożoność algorytmów z $O(n^3)$ zmniejszyła się do $O(n)$, co za tym idzie, możemy mnożyć większe macierze w krótszym czasie przy mniejszym zużyciu pamięci, zatem widać jak ważna jest optymalizacja algorytmów pod kątem konkretnych przypadków.